

מעזבונו

ד"ר וילי כהן

קטעי יומן אלה המובאים כאן הם לקט זעיר ביותר מתוך יומן אשר משתרע על פני 42 שנה של כתיבה יומיומית.

יומן זה ניצל הודות לידידים שהבריחו אותו מברסלאו לברלין ומשם לאנגליה. הוא התגלה לנו לאחר גמר מלחמת העולם ואחי הצליח לאתר אותו ולהביא ארגז מלא מחברות לארץ. המחברות האחרונות, משנת 1941, הגיעו אלינו עוד כמה שנים לפני כן.

יומן זה, של אבי, מקפל בתוכו באופן ברור את לבטיו של דור של משכילים יהודיים, שכל חיי הרוח והתרבות הגרמניים היו חלק בלתי נפרד מאישיותם ויחד עם זה ההתעוררות הציונית והדבקות ביהדות נתנו לחייהם תוכן עמוק והתלבטויות אין ספור.

היומן משקף את חייו, חיי משפחתו, אך לא פחות מזה את האירועים הפוליטיים של שנים רבות, בחייה של יהדות גרמניה.

אבי, ד"ר וילי כהן, נולד בברסלאו ב-1888. עסק בהוראה כל ימי חייו ופרסם ספרים בהיסטוריה, חלקם מונוגרפיות על אישים. היה מורה בגמנסיה ממשלתית במשך 25 שנה וראשון לפיטורים ב-1933, עקב היותו יהודי וסוציאליסט. הוא עסק במחקר ובכתיבה של היסטוריה כללית, יהודית וגרמנית, שיתף עצמו בעתונות גרמנית כל עוד זה ניתן ואחר כך בעתונות היהודית, ולא בברסלאו — מקום מגוריו בלבד. מן הכתוב מורגשת הכמיהה לעבודה מדעית גדולה אשר בתנאים בהם חי לא הצליח להביא אותו לגמר המיוחל. ניספה באושביץ.

רות עצמון

יום שני, 12 בדצמבר 1939.*

הלילה היה לי לילה גרוע מאד... אין זה סימן טוב לשנת החיים החדשה. אך אין זה עוזר עתה. ברגע הראשון הייתי בכלל אומלל על שהתעוררתי; אני כל כך עייף. — שושנה דקלמה לי שיר, וגם קיבלתי ממנה, מט. ומתמרה כמה דברים קטנים כמתנה. גב' ל. באה כבר בבוקר עם פרחי אמנון ותמר, אחר באה סבתא פ. עם יין וספוג. מתנה מאת א. את שני הביקורים האלה קיבלתי במצב של שכיבה. מאוחר יותר התאוששתי וקמתי; גם אנטה לסקר באה אחר כך לכבוד יום הולדת; כדי לספר על מכתב מרות. היא לא הראתה לנו את המכתב, את זאת לא עושות הבנות בגיל זה. אביה של אנטה שוחרר שוב, עליו להודיע עד התחלת חודש ינואר לאן בכוונתו להגר, דבר שהוא כמעט בלתי אפשרי עתה מבחינה טכנית. — העתון מביא את הדבר העקרי דרך אגב: שבהתחלת ינואר יגיע חיל משלוח אוסטרלי; עד עכשיו הודיעו תמיד שהדומיניונים אינם משתפים פעולה. — בלטביה שוללים כל יום את האזרחות מ־1200 גרמנים-בלטיים, אך גורלם שפיר מגורלנו, להם מותר לקחת אתם את כל רכושם. אי אפשרי לדעת את הקשרים האמיתיים שבין הדברים. — הדואר הביא לי היום מכתב חביב מאד מאת החבר למקצוע ס. וכן מכתב נרחב מאת הרב בק. חליפת המכתבים המדעית משמחת אותי באופן מיוחד. אך היום לא אוכל לעבור עליהם. — מצבי הוא די רע היום. יום שלישי, 13 בדצמבר 1939.

יום שלישי 13 בדצמבר 1939.

... בערב הגעתי למנוחה רק בעזרת תרופות מרובות. — אתמול סיפרו שאיטליה ביטלה את החוקים האנטי-יהודיים. המנהל לשעבר, רדניץ והרופא, ד"ר וויסנברג היגרו לפני זמן מה לצ'יילי. באניה בעלת מקום ל־800 נפש, בדרך כלל הם לקחו אתם 1600 איש. האנשים בדרך למטרתם כמעט מתים מרעב. ככה נוהגים כיום איתנו היהודים, כמו ב־1492...

יום רביעי, 14 בדצמבר 1939.

אתמול היה תודה לאל יום טוב יותר והייתי מסוגל לעבודה. — כמה אסיר תודה אני עבור זה. כך יכולתי כבר בשעות לפנה"צ להכין כמה דברים עבור ההכתבה של אחה"צ, היה זה בין השאר מאמר בעל היקף עבור „החברה לקידום מדעי היהדות”. יותר מאוחר הייתי בבנק ובמשרד הדואר. עם „תקנות הבטחון” החדשות נוצרה עבורנו הכבדה נוספת. לא ניתן יותר לשלם את פוליסת ביטוח החיים בצד התחום החפשי. עתה צריך להגיש בנדון בקשה מיוחדת. אלה ההכבדות הקטנות של החיים, ויש להסתדר גם אתם. הדואר של אחה"צ הביא עוד חפיסת שוקולדה מאת ר. מאד שמחתי על כך, בנוסף לעובדה ששוקולדה שוויצרית היא עתה אוצר גדול עבור הילדים. נחלק אותה בהזדמנות הולמת.

אין זו דוקא שגיאה שאנו עתה כה צנועים. — אחה"צ הייתי בבית הכנסת, היה זה ערב אחרון של חנוכה והמנורה מלאה. זוהי מנורה גדולה מתוצרת ארץ ישראל שנתרמה פעם לפני שנים לבית הכנסת שלנו. שולק דרש שוב יפה מאד. בקשתי היא שאשתי עם

(*) יום הולדתו.

ילדי יהיו בריאים בשנה הבאה בארץ ישראל, ואני אמצא עד אז אולי את שלומי (מנוחתי) כאן. הרי אני כבר אינני מסוגל לעליה.

עבדתי באופן אינטנסיבי מאד עם הגב' ב. והספקנו הרבה. — בערב שוחחתי זמן ניכר עם פ. וגם התעסקתי בבולים; קיבלתי אתמול באופן מיוחד בולים יפים. זהו בילוי חביב עלי במיוחד.

בלילה קראתי את „דרכים לציון“, ספר אשר גרם לי להתרגשות רבה; בשבילי בוודאי אין כבר דרך לציון. — היום הרגשתי כבר היתה שוב חלשה יותר. בחוץ קר מאד! אולי אלך קצת לטייל באוויר הצח. בעתון היה אתמול המאורע העיקרי שהאוניה „ברמן“ חזרה אחרי מסע של 3 חדשים בימים אלה ללא תקלה לגרמניה, הישג ימאי גדול! — אחה"צ. הדאר הביא לי היום שוב ידיעה משמחת משוויצריה עם דאר, ידיעות משני הבנים. ארנסט כתב לוולף והאחרון ב"5.12. — מאד שמחתי! עבדתי עוד כמה שעות עבורי; הלכתי לספר ולעשות כמה קניות עבור ט. (אשתי). רק שם רואים כמה קשה העמידה בתור עבור הנשים. במחלבה הסתלקו כמה נשים לאחר המתנה ממושכת מפני שכבר אזל החלב הרוזה. שוחחתי קצת עם הזבנית בחנות השוקולדה; חשתי ממש כמה היא מצטערת שמלבד לחם רוסי וסוכריות מלץ אינה יכולה למכור לנו מאומה. הרי העם הגרמני אינו רוצה בכלל את מעשי השטנה לגבינו. — כאשר חזרתי הביתה היה אצלי דוד פ.; אני אקבל עתה ספריה גדולה מאת הגב' ד"ר פלק שנאלצה להגר; אשלח מחר את ה. להביא אותה. אחר כך עבדתי עם גב' כהן, ושלחתי הרבה מאד דואר לכל חלקי העולם, גם לרות וברכה לארנסט... אחרי ארוחת הצהריים ישנתי קצת והתעוררתי עקב קול רעם חזק מסרתי את הדואר, משלוח גדול מאוד, שסידרתי עבור ה„חברה“... עתון הערב מודיע על קרב ימי בשפך הריאו דה-לה-פלוטה, — בכל מקום מהלך המוות. תשומת לב מעוררת העובדה שמדי פעם מודיעים על יותר אבידות של האנגלים.

יום שישי, 15 בדצמבר 1939.

בלילה השתעלה שושנה הרבה מאד, אך נראה, תודה לאל, שאין זה דבר רציני. בבוקר צריכים עכשיו לחכות הרבה זמן עד שמותר להסיר את ההאפלה. יועץ הבריאות קיסר הזקן... נפטר... — בעתון: דו"ח על הקרב הימי הגדול בריאו דה לה פלוטה; הסיירת הגרמנית נכנסה לנמל מונטבידיאו. — בין לנגרוג וספיקרוג (איים בים הצפוני לפני החוף הגרמני; המבל"ד) התקיים קרב אווירי גדול. כמה בני אדם מוצאים עתה את מותם המר במצולות הים. כל זה נראה לנו כה שגעוני. כאן מחסלים חיי אנשים צעירים, פורחים, ומאידיך לוחמים במחלות המדבקות. את המוות וההשמדה מביאים גם לארצות הרחוקות ביותר. במונטבידיאו חיים יהודים-מהגרים רבים מגרמניה, המרגישים עתה בדרך זו את המלחמה גם שם בחוץ. — 5 מיליון ארגזי תפוזים מא"י אינם מוצאים קונים; גם ארצות סקנדינביה נאלצו לבטל את ההזמנות בגלל המחסור בקיבולת ספינות. זוהי מכה קשה עבור המשק הא"י הצעיר, וללא ספק תגרום לדאגה בקיבוצים רבים שרמת חייהם בלאו הכי כה צנועה. שם לוחמים עתה לביטול מכס המגן על היבוא לאנגליה. — אנו יושבים בחדר שלנו הרחק משאון העולם, אשר לו שייכת בכל זאת כל מחשבתנו.

יום ראשון, 17 בדצמבר 1939.

אמש עסקתי עוד קצת בזכרונות הנעורים שלי, ואחר במעטפות ובגלויות שלי, שמתוכם מתעוררים בי זכרונות רבים. היום קר נורא. על שושנה יש

לשמוד מאוד מבחינה בריאותית. ט. היתה אתמול איתה אצל הרופא, הלב אינו מאה אחוז בסדר, לצערי היא ירשה זאת ממני. אתמול היא נרדמה אחה"צ אצלי על הספה. — הבוקר עינתי את עצמי זמן רב עם הבערת האש בתנור בחדר האוכל; רק כעבור שעות הצלחתי בכך; דבר כזה מאמץ אותי נורא. — חיכיתי ללא הועיל לדואר מאת רות, אך הגיע רק מכתב מהבנק. צפיה מתוחה זו למכתבים היא קשה מאד. — העתון אינו מביא היום דבר בעל ענין; חשובה הכתבה ממונטבידיאו; מספרים כאילו האנגלים השתמשו בגז-חרדל אינני מאמין זאת; אולי רוצים להחריף את ניהול המלחמה. לפעמים מאפשרות ידיעות קטנות מבט מעמיק יותר, כך למשל התקנה בדבר כרטיס בגדים עבור מפוני הגבול המערבי. מתוכה מסתבר שמפנים יותר ויותר אנשים. בכלל מאפיינים פינויים אלה מלחמה זו; ככה מפנים את איי אלנד. מה פירושו של דבר שאנשים צריכים לעזוב את דירותיהם עתה באמצע החורף! כמה יאבדו בכך! ללא רחמים, אך חושבני שזוהי רק ההתחלה. — ט. היתה אחה"צ אצל גב' ליבה אשר הסתדרה יפה עם רהיטיה של אמא. רוצה אני שיהיה לה טוב ככל האפשר בימי זיקנתה. אחה"צ הייתי בבית הכנסת; בחוץ קרה חריפה והלילה יהיה קר מאד מאד!

יום שני, 18 בדצמבר 1939.

... היום סיפרה שושנה על יד השולחן, שאומרים שמצבה של גב' פרוינד בשנגהיי הוא בכי רע. גב' פרוינד זו היתה לפני שנה אצלי כעוזרת בית. אני אז הזהרתי זוג זה בפני ההגירה לשנגהיי, שוחחתי עם הבעל, — הם יכלו לחיות עוד זמן מה כאן, אך האשה, שלא היתה לי, דרך אגב, אף פעם סימפטית ביותר, היתה כמטורפת. עתה הם צריכים לסבול את התוצאות. לרבים לבטח אירע כזאת במקום איום זה. הרי גם מרות ז. שמעתי בעקיפין דברים איומים. — לאחר התפילה היה לי וויכוח עם שולק. הקהילה הורתה שלא תתקיימה יותר דרשות. אמרתי לו שיצטמצם לתירגום מהרמב"ם ולחדול מהערות-ביניים על מנת לא לסכן את הקהילה. אך הוא הינו עקשן, כמו, לצערנו, יהודים רבים. — אחרי התפילה סידרתי עוד מעט דואר. — הא' ז. הזקן, הגבאי של בית-הכנסת שלנו, איבד היום את אשתו; היא כבר היתה זמן רב חולה מאד.

יום שלישי, 19 בדצמבר 1939.

... בשעות הצהריים שלא היו היום כה חמורות, הלכתי חתיכת דרך הגונה והאוויר הצח היטיב לי; הלכתי להתבונן בהנחת המסילה העוקפת; בצורה זו יש לטיול מטרחה. — אחה"צ בבית הכנסת; שולק קרא קטע מהרמב"ם הן בזכות המלחמה היהודית בא"י. אך ביסודו של דבר זכות זו למלחמה זו היא אותו הדבר כמו במלחמות העמים. כל עם רואה את מלחמותיו הוא כיחידות המותרות. כנראה שזהו תמיד המוסר של החזק יותר. ככל שניתן לראות את הדבר כעת, נראה שכוונת האנגלים היא לתקוף בכל יום את החוף הגרמני. ישנה ההרגשה שהמלחמה נעשית חריפה יותר מיום ליום. מה טוב שאין אנו יכולים לחזות את שיקרה בעתיד. מאורעות מכריעים יביא הרי רק האביב.

יום חמישי, 21 בדצמבר 1939.

אתמול לפה"צ עבדתי קצת בשבילי; אין זה דבר פרודוקטיבי, אך לפעמים גם זה בעל חשיבות לסדר ולעדכן את הכרטסת. בשעות הצהריים הייתי אצל הספר, לטיול היה זה

קר מדי... בבית-הכנסת נכנסתי לוויכוח עם שולק בסוגייה ברמב"ם בה מצאתי סתירה. הרמב"ם אמר שאסור לגור במצרים, אך הוא בעצמו גר כל ימי חייו כמעט במצרים. — בבית עבדתי עד שבע וחצי עם הגב' כהן; היה לי להכתיב הרבה דואר פרטי, יש לי קשרים לכל חלקי העולם ורבים ישמחו על כל ידיעה מהמולדת הישנה. הלכתי מאוחר לישון... לקחתי כדורי שינה, ועתה הנני רצוף מאד; מסתבר שמתקרבים עתה שוב ימים גרועים, והרי היו שוב ימים של הרגשה טובה יותר; זה מר. — הכסף שנעלם לנו לפני ימים מספר נלקח לבטח ע"י הגב' שמיד, עוזרת הבית, כי אין כל אפשרות אחרת להסביר זאת. העתון מביא את הידיעה שמפקד האניה „גרף שפיי" ירד מרצונו החפשי עם אנייתו למצולות, ושאינה הנוסעים הטרנס-אטלנטית הגדולה „קולומבוס" גם כן טיבעה את עצמה. אלה מכות כבדות עבור הצי הגרמני. — מתוך רשימה קצרה נודע שחבר הלאומים החליט על תמיכה בפינלנד; ע"י כך נסחפות גם מדינות הגוש הקרוי גוש „אוסלו" אל תוך המלחמה, וקודם כל ההולנדים והבלגים; לי יש ההרגשה שגרמניה תקדים צעד כזה ותפלוש לשם. תקופת חג המולד עתה, שלום עלי אדמה; זהו לעג לאנושות. — בולט שבעתון כתוב מעט מאד על יחסי גרמניה-רוסיה. כנראה שאין אלה כה טובים כפי שמבקשים זאת לעתים קרובות. קריאת העתון בימים אלה היא חידון גדול כי עלינו להתאמץ ולקרוא בין השיטין כדי להבין את רקע הדברים. — לפני הצהריים עסקתי באופן יסודי בכרטסת בה רשמתי את כל הספרים והמאמרים אותם חיברתי. היא מראה כמה חיברתי במשך השנים האלו; כמה הייתי רוצה לראות כל זאת מוצא לאור פעם כהוצאת „כל כתיבי...".

שוב עולים לפני רוחי העשורים שעברו. אולי אין זה פלא שאני עייף עתה אחרי השנים הרבות של יצירה רבה. בשעות הצהריים הייתי קצת עם ט. ותמרה בשמש החרפית; הקטנה שכבה עטופה היטב בעגלתה ושרה לה; כמה יפה הדבר לראות תינוקת כה מרוצה. בדרך הביתה פגשנו את מפקח המשטרה היינריך; יש לו הופעה מאד מבולבלת אך כוונותיו כלפינו הן טובות. — בשעת ארוחת הצהריים היתה אצלנו שמולני הקטנה מהבית שלנו שהיא עתה מאד מיוחדת עם שושנה; האנשים האלה מתנהגים אלינו כהוגן.

לפני ימים מספר הם הביאו חציאת נשים שחורה עבור ט. מאחר שיודעים הם שלנו אסור עתה לקנות דברים אלה. ט. אמנם לא רצתה לקבלה, אך על מנת שלא לגרום לאנשים אלה עלבון היא אמרה שתחזיק אותה. בצהריים אכלה הילדה אצלנו צלחת מרק. כמובן שיש לנו היסוסים בנוגע לידידות זו, אך אין למנוע אותה. עבור שושנה זה כמובן יפה מאוד שיש בבית ילדה בת גילה... הדואר של אחה"צ הביא מכתב חשוב בשבילי מאת ה„חברה", חתום ע"י בק, עם ההודעה בדבר משלוח ספרים גדול; כך שאוכל לעבוד כהוגן על המאמרים שלי; בימים האחרונים הייתי „משותק" במידת מה עקב המחסור בספרים. — הייתי בבית הכנסת. גרינמנדל הזקן היה גם הוא בבית הכנסת, בפעם הראשונה אחרי מות אשתו; הוא היה לגמרי שבור; הלכתי אחר כך כברת דרך הביתה; 45 שנים ארכו חיי נשואיהם, זה כאב גדול, והוא שבור לגמרי. עתון הערב לא הביא דבר בעל ענין. סבורני שהמצב הפוליטי הורע בימים האחרונים עבור גרמניה. „באם אזכור את גרמניה בלילה שנתי נודדת...". גרמניה תרד לדרגה של 1648 (בגמר מלחמת „שלושים השנה" בו שממו איזורים שלמים של גרמניה ואוכלוסיתה ירדה עד כדי שלישי, לפי עדויות בנות הזמן המלב"ד).

יום א' 24.12.39.

...היום זה.. חג המולד, — יום זה מעלה בפני זכרונות רבים מימי הנעורים, בבית ההורים, חגגנו חג זה לעתים יחד עם חג החנוכה, וזכרונות של חגי מולד בשדה הקרב כאשר הרצייתי לפעמים ונסיתי לפי דרכי לתת לאנשים דבר מה. וכעת הנני עייף ואילם. רק בשעות טובות, לפעמים, ליד המכתבה שלי, טוב לעבוד, וגם זה לא תמיד! — בשעות הצהריים בא ד"ר זלצברגר, אלי. הוא אינו יכול לעזור לי. לקחת ברום איני יכול כי זה גורם לי לפריחה חזקה, ולקחת תרופות מדכאות — אזי הריני מאבד את שארית שמחת החיים, ואת היכולת לעבוד מדי פעם בפעם. זהו מצב ללא מוצא איתו צריך להשלים לולא היסורים הקשים... אומרים שהחתונה של אוה ל. עם גינתר נ. היתה נאה מאד. ש. נראתה יפה מאד בשמלתה הירוקה שהיתה פעם שמלתה של רות. חבל שלא יכולתי ללכת, אך קשה לי כל כך להמצא בין האנשים. — הדואר של אחרי הצהריים הביא לי שמחה רבה. מכתב משוויצריה שכלל ידיעות בכתב ידם של הבנים, האושר הגדול ביותר בימים אלה... מהמעטפה נגנבו הבולים השוויצריים היפים, המכתב היה גם פתוח כמו מרבית המכתבים מחו"ל עתה.

יום שני, 1 בינואר 1940.

אמש עוד עבדתי עבור ה„גרמניה יודאיקה (ראה הערה למעלה, המתר)... מכתב מפ'.. נראה שמצבם הכלכלי הוא רע למדי; הרי אני חזיתי כל זאת מראש ובכל זאת לא יכולתי למנוע את הגירתם הנמהרת. אך מצטער אני שאינני יכול לעזור להם, הכסף אינו מספיק להם לא למשלוח דאר ולא לתחבורה, פ' צריך לכתת את רגליו מדי יום ביומו בדרכו לספריית הוטיקאן... גם גב' א' באה לבקרנו לרגע, — מאז פרוץ המלחמה לא שמעה יותר כבר מבתה בארץ ישראל, והיא לגמרי מיואשת...

יום שלישי, 2 בינואר 1940.

ט. כתבה אתמול מכתב מפורט... ואנסה להשיג היום שובר תשובה בינלאומי... אחר כך עסקתי קצת בבולים שלי, קיבלתי בימים האחרונים מצדדים שונים בולים חדשים יפים... הייתי בדואר על מנת להשיג שובר תשובה בינלאומי, אך לא השגתי כזה, אומרים שבשבוע הבא יהיו כאלה במשרד הדואר מס' 21... בעתון מזעזעות במיוחד הידיעות על רעידת האדמה בתורכיה, האנשים שלא נפלו קרבן לרעידה שנמשכה כדקה נפלו אחר כך קרבן לכפור הגדול. ככה, לא מספיק שאסונות טבע קוטלים בני אדם רבים, הם עוד צריכים לנהל מלחמה איומה זו. גבלס נאם, מלא בטחון בנצחון בשנה 1940, וכן האחרים, משער אני שהשנה הזאת תהיה אחת העקובות ביותר בדם בתולדות העולם, באם לא תעצור את זאת ההתפתחות הפנימית בתוך העמים. — למדתי גמרא; אתמול קיבלתי בבית הכנסת במתנה ספר המהווה מבוא טוב לתלמוד; הרי מיחל אני כל כך להציץ עוד קצת לתוך עולם זה, להשיגו לגמרי הרי כבר לא אצליח. הילדה נרדמה בינתיים בכסא הגלגלים... היא נראית כה חמודה. אינני יכול להבין כשאנשים יהודים אומרים שהם שמחים על שיש להם רק ילד אחד. ילדים הרי הם האושר הגדול ביותר, בגללם כדאי לחיות, ולאבותינו לבטח היו חיים קשים מחיינו אנו.

יום חמישי, 4 בינואר 1940.

אתמול הכנתי לפני צהריים את כתב היד של עבודתי על טומס איש אקווינה, ושלחתי מאוחר יותר רשום לשוויצריה... הרי לא יודעים זאת מקודם ותמיד יש לחשוש לדחיה. אך הייתי שמח לו לפחות עבודה מדעית אחת שלי היתה מתפרסמת בשנת 1940... קראתי את העתוק, — איום הוא אסון הטבע בתורכיה, נראה ש-80,000 איש איבדו את חייהם. מעל לים הצפוני קרבות אוויר, שוב הפילו אווירוני מסרשמידט 3 אווירונים אנגליים; בקרב אחר הופל טייס גרמני. בדרך כלל מונע עתה החורף הקשה פעולות קרב נרחבות יותר. — במשרד הדואר נאלצתי להמתין זמן רב. אתמול הייתי יכול לקבל שם שובר תשובה. ... משמח תמיד כאשר נכנסים לחדר הילדים ושתי הבנות הן עליונות... ר' כתבה שהרב ר' מתענין בעניינינו וגם כתב לנו בנדון; אולם דבר לא הגיע אלינו; אולי הוא יצליח. אך עד שלא יהיה רשיון העליה בידי אינני מאמין כבר בדבר. — גלויה משמחת הגיעה מפ' מרומא אשר הרגיעה אותי במידת מה; באם הם ישיגו את הוויזה לארה"ב תשלם להם ועדת העזרה היהודית את כרטיסי הנסיעה לשם; ... כתבה גם שהאפיפיור עושה רבות עבור ועד עזרה זה; מה טוב שקיים עוד משהו מעין "רוח הומנית"...

שבת, 6 בינואר 1940.

... ד"ר ר' העביר 2000 מרק... עבור 1500 מרק קניתי ניירות ערך, אגרות חוב, המבטיחים יציבות במידה שקיימת יציבות בתנאים של היום; אך אחרי הכל עוזרת לנו דאגתו של אבא, שנפטר לפני עשרות שנים, בימים קריטיים אלה, והרי זאת הוא רצה ברוב טובתו... הרי הטוב עם מבקרים יהודיים הוא שעליהם ללכת כבר ב-7.30; שני הצעירים האלה מאושרים אחד עם השני ולומדים עכשיו בשקידה רבה עברית. — לפני צהריים כתבתי ערך קשה מאד, על העיר הסלט בסביבת לימבורג, עבור ה"גרמניה יודאיקה". — ... הייתי בבנק... לאשרי אין לי כרגע דאגות כספיות; אני תמיד מלא תודה עבור זאת... היום מוג אוויר משונה. ערפל כבד באוויר, כמעט ולא ניתן לראות במרחק של מטרים מספר; נוצר הרושם שאין הטבע מסכים יותר לשתף פעולה. מצב רוח של שקיעת העולם. — ... הייתי בבית הכנסת... וגיששתי את דרכי הביתה באפלה מוחלטת.

יום שלישי, 12 במרס, 1940.

אמש בבית הכנסת קראתי גלויה מזעזעת של יהודי המחוז פומרניה אשר נשלח לאיזור לובלין. נראה שמסכנים אלה איבדו את כל החפצים שלהם, — משתמשים תמיד בתרמית הישנה. מנתקים בשעת הנסיעה את קרון המשא בו מונחות החבילות והמוודות. נראה אם אנו יכולים לתת מעט חפצים לילדה בת 7. כה הרבה צרות בזמן הזה! ... הדואר הביא לי ידיעה משמחת — רופאי לשעבר, ד"ר... כתב מניו יורק, אשתו, הנמצאת עדיין כאן. שלחה לי את המכתב אשר נשלח משם כבר ב-30 בנובמבר. כה הרבה זמן הולך עתה מכתב משם, — נראה שמצב בריאותו שוב טוב למדי... הייתי אצל ה"פ"ג" (חברת ספנות המבורגית, המתרג') על מנת להירשם ל"פלישתינא-אקציון" החדש (ככה במקור, נראה שהכוונה לטרנספורטים של עליה ב' המתר') — מן ההכרח היה לעשות זאת בגלל הגסטפו, — אימון רב אין לי לענין זה. פגשתי את הא. ל', שבביתו בש' הייתי פעם לפני שנים רבות. ל. עומד עתה לעלות באופן בלתי-חוקי לארץ ישראל, שם חי כבר בנו. הלא ידע לעלות לשם אחרי זמן קצר יחסית, כמו פקידים רבים של הארגונים הציוניים. א. ל.

מנהל עתה אחד הטרינספורטים הנקראים „טרנספורטי־נוימן“ שצריך להפליג ב־23.3 באניה יוונית, אך גם זה אינו בטוח. הוא היה נרגש מאד. לי אין אימון רב לכל הענין הזה ואיני רוצה להגר במסיבות כאלו. — אך איש אינו יודע מה עוד יועד לו.

... ב. שליח מחסן הבגדים היהודי, היה בדיוק אצלנו. — מסרנו לו במתנה חבילה הגונה של בגדי תינקות, על מנת למסור גם במקום הזה את חלקנו להקלת המצוקה היהודית. גם כתמורת מה עבור זה שאנחנו קיבלנו דברים יפים כל כך מארצות הברית. — גם העתון היום הוא די מענין — לא כל כך העובדה שאניה גרמנית, „הנובר“ שרפה את עצמה — יותר העובדה שריבנטרופ נתקבל גם לראיון בן 40 דקות אצל האפיפיור היא הנותנת מקום למחשבות, וזה בהקשר לביקורו של אמריקאי בברלין הרומו אולי לצעד של שלום. הרי לא יתואר פירושו של דבר לו הושם מחסום לקטל בטרם יתחיל במלואו, עתה עם ראשית פעמי האביב. אולם למעשה אינני יכול לתאר לי התפתחות בכיוון זה. כי אינני מאמין כלל וכלל שהאנשים שמנהיגים את גרמניה נוטים בצורה כלשהי לויתורים. כמובן שאיננו יודעים, האם אולי מצבה של גרמניה הוא כזה שהיא נאלצת לוותר. בסוף מלחמת העולם (הראשונה, המתר') דיברו כה הרבה בדבר היסול הדיפלומטיה החשאית, אולם מאות מיליונים של בני אדם אינם שומעים גם היום את הקובע את גורלם. ההמון מיועד אך ורק להבאת קרבנות...

המתרגם: שלמה מרקוס

THE LATE DR. WILLY COHEN — from his legacy

The sections of the diary which appear here are a small selection from a diary which covers 42 years of daily writing.

This diary was rescued thanks to friends who smuggled it from Breslau to Berlin, from there to England and finally — — to Israel.

The author of the diary was a teacher of history in the high schools of Breslau, and the author of books on historical subjects, particularly monographs.

During the years of the Hitler regime, the author was very involved in Jewish life of Breslau, as a lecturer in schools for adult education, and as the editor of the community newspaper in the last years of its appearance. He maintained contact with Jewish scientific institutions in Germany. He died in Aushwitz.

Jewish Woman in German Camps

In this testimony, written in 1947, **Leah Neuman-Weiss** tells of her experiences from the day Hungary was invaded by the Nazi forces.

She was evacuated, with other Jews of her native town to Birkenau and from there, after many "selections", she was again transferred with a group of young woman to a forced-labour camp in Germany (in the vicinity of Breslau) that was working for a munition factory.

In her testimony she relates how these Jewish women, with the help of French prisoners of war, carried out sabotage activities.

Of special interest are the passages depicting the celebrations of Jewish holidays (Yom Kipur, Hanukkah etc.) which this group organized in camp.

Towards the end of the war, when the Germans abandoned the camp, the diminished number of prisoners was transferred to other camps such as Mathausen and Bergen-Belsen. They were exhausted and broken at the time of liberation.

The writer of this testimony left Hungary in 1947, and is now residing in Israel.